

taj slom svuda ne opaža, nieću zakoni moralni, to se nedostojno grieši proti zdravoj logici.

Moralni zakoni imadu pače za izhodište onu istu točku, koju imadu i zakoni fizični. Zato i reče Lazarus: „Jednako nedvojbena kao i neukloniva je domnjeva, da tamo, gdje se sve niti kauzaliteta u svietu i sve karike teleologije s posljednjimi okrajci stječu, da je tamo takodjer mjesto, komu se i objektivne ideje primišljati imaju“. ⁹ To je ona točka negdje u vasmiru, o kojoj govorasmo gore.

Fizični slom jest dakle posljedkom prekršenih zakona fizičnih, slom moralni pako posljedkom prekršenih zakona moralnih. Onaj prvi zovemo vječnom nuždom; ovaj drugi vječnom pravdom.

Sada smo na čistu. Buckle htjede u povjestnom razvoju pokazati vječnu nuždu. Mi smo to shvaćanje pobili. Što po tom preostaje? Nam je uzeti, da u povjestnom razvoju vlada vječna pravda. Zvala se sad ta pravda božjom pravdom ili božjom vladom, to je nam sve jedno. Ali nije nam sve jedno, ako netko — možda iz stanovitih subjektivnih razloga — vojuje proti ovim nazivom na taj način, da kani tim oboriti i vječnu pravdu. Tako čini Roth. Stoga valja i s njim na čistac izaći.

Govoreć o naučanju povjestnom veli Roth doslovce ovo: „Prirediti poviest tako, da će mladež u tečaju sгода ljudskih spoznati vladu božju, jest krivo, neizvedivo i posve uzaludno; krivo, što tim okribina (jasnoća) prikazivanja štetuje; neizvedivo, pošto nitko poviesti ne razumie, da bi drugim božju svjetovladu dokazati mogao; uzaludno, jer mladež ne može ideju božje svjetovlade shvatiti — ključ bo ideji ovoj jest subjektivno uvjerenje, da vlastiti život ruoj obiluje dokazi božje svjetovlade“. ¹⁰